

Mesterhjernene

Fallerte stormestre fra tidligere Sovjetunionen reiser rundt på norske høyfjellshotell for å tjene til livets opphold.

Av Bjarte Leer-Salvesen (tekst) og Trond Sørås (foto)

SJAKK MATT?

I Sovjetunionens tid fantes det hundre stormestre på verdensbasis. I dag er de 900. Noen av dem overlever på kamptriksing.

[stormestre] På Gausdal Høyfjellshotell høres lyden av tikkende sjakklokker, som ubetydelige bølgeskulp over et hav av stillhet. Blikkene er naglet fast på de 64 magiske feltene. Her kjem-pes intellektets krig. Hjernene er alene.

På de øverste bordene sitter de baltiske stormesterne Eduardas Rozentalis og Normunds Miesiz. Mens lokalets nordmenn har tatt fri for å dyrke sin langsomme hobby, er mestrene på jobb. Hvis alt går etter planen, vinner de noen hundre euro mot slutten av uka. Et par unøyaktige trekk er imidlertid nok til å tømme lønningsposen.

Norgesvenner på luselønn

Rozentalis er en universitetsutdannet økonom fra Litauen som spiller i Norge for tredje gang i år. Han har høyere sjakkrating enn samtlige nordmenn, med unntak av den 15 år gamle Magnus Carlsen fra Bærum. Miezis er en tilbakelent sjakkbohem fra Latvia og spiller seriesjakk for Moss – noe som bringer han til Norge en gang i måneden i vinterhalvåret.

– Jeg er her på grunn av maten.

Eduardas Rozentalis, gammel stormester

Siden begynnelsen av 1970-tallet har de fleste internasjonale sjakkturneringer i Norge blitt arrangert i Gausdal – sjakkens Holmenkollen. De siste årene har den noe eksentriske sjakkentusiasten Hans Olav Lahlum stått for arrangementet. Han skulle gjerne ha lønnet de østeuropeiske stormesterne bedre.

– Betalingen varierer en del. Rozentalis får 300 euro siden han er den høyest rangerte

spilleren. Han får kost og losji i tillegg, men må selv dekke reiseutgiftene. Miezis får 100 euro mindre.

Da er det ikke mye penger igjen når de har betalt for reisen. Faktisk nesten ingenting. Men blir de blant de seks beste vinner de premiepen-ger i tillegg. Lahlum understreker at han gjerne skulle ha høynet honorarene, men siden turneringen sannsynligvis vil gå med underskudd – som han dekker av egen lomme – sier det seg selv at budsjettet er vanskelig. Rozentalis er den første til å innrømme at han ikke drar til Gausdal av økonomiske årsaker.

– Jeg er her på grunn av maten.

Amatører mot proffer

Foruten åtte inviterte stormestere, består turneringen «Gausdal Classics» av 30 amatører. Amatørene betaler penger for å møte spillere som Miezis og Rozentalis. Kristiansanderen Bjørn Røst fra sjakkklubben Soss fikk bryne seg på hele tre stormestere i turneringen.

– Mot Miezis ble det vanskelig. Han brukte en del tid på de første trekkene, men etter at jeg

tabbet meg ut satte han opp tempoet. Alt i alt fikk han en kort dag på jobben.

I internasjonale turneringer er det et stort problem at stormestre «selger» partiet til motstanderen; sjakkens kampfiksing. Fattige stormestre fristes til å tjene noen hundre euro ekstra mot å tape for en amatør. For hva er egentlig et tapt parti mot en ekstra ukelønn? Turneringsleder Lahlum kjemper hardt mot kampfiksing.

– Jeg er helt avhengig av å kunne invitere troverdige stormestere som Rozentalis og Miezis til Gausdal. Vi har allerede for mange eksempler på at sjakkpartier avgjøres av lommeboka.

Drømmen om Europa

Rozentalis valgte å satse som profesjonell sjakk-spiller da han fikk muligheten midt på 1980-tallet. Det var strenge regler for hvem som fikk lov til å satse profesjonelt på sjakk og idrett i Sovjetunionen. Alle skulle bidra til landets beste, og det er begrenset hvor mange sjakkspillere et land har nytte av.

Etter noen år i en tradisjonell jobb som økonom, fikk Rozentalis endelig muligheten til å reise utenlands. Han tok en stor sjanse ved å si opp jobben, men hadde egentlig ikke noe valg. Drømmen vant over hverdagslivet.

Miezis har en lignende historie. Etter Sovjetunionens kollaps åpnet Europa seg for balterne. I Latvia rådde det en enorm frihetsfølelse, og mange benyttet sjansen til å flytte utenlands.

– Jeg ville ut å se verden, møte nye mennesker og leve livet.

Miezis levde uten økonomisk sikkerhet, men for hver turnering han vant kunne han fortsette eventyret – og utsette utdannelsen. Nå, femten år senere, lever han på samme måte. Han reiser rundt og spiller turneringer i et par måneder, før han drar tilbake til Latvia og svir av pengene.

Oppgitt over kampfiksing

[juks] Den norske stormesteren Simen Agdestein er mektig irritert over kampfiksing i internasjonal toppsjakk.

Agdestein understreker at den desidert mest utbredte formen for juks er at spillerne avtaler remis (uavgjort) før partiet starter. Han har imidlertid også opplevd motspillere som kjøper poeng, og en gang greide han å

straffe juksemakeren på en særdeles tilfredsstillende måte.

– Under en turnering i Marseille på 1980-tallet kjøpte franskmannen Bachar Kouatly seieren mot en landsmann i jakten på stormestertittelen. Men han tapte mot meg i siste runde, smiler Agdestein, som også er tidligere landslagsspiller i fotball. ■

TRANGERE TIDER: Etter oppløsningen av Sovjetunionen har Normunds Miesiz (andre f.h) reist rundt i Europa som fri fant og levde på pengepremier. Inntektene går ned år for år.

– Kan du tenke deg å gi opp sjakken til fordel for en vanlig karriere?

– Det går nok ikke. Sjakken er blitt en livsstil for meg.

Miezis har forståelse for at mange stormestre i dag velger en normal arbeidskarriere. De siste femten årene har premiepengene i sjakken holdt seg stabile, mens levekostnadene for østeuropeere er mangedoblet.

Dette har ført til at det er mye vanskeligere for Miezis å overleve som sjakkspiller nå enn i 1990, selv om han har blitt en bedre spiller. Før kunne han leve i mange måneder på en pengepremie, nå har han ikke råd til stort mer enn hjemreisen og noen øl i Oslo.

– Men jeg er blitt vant til friheten og det enkle liv, og jeg er nok heller ikke skapt for et vanlig familieliv.

– Så du satser heller på å ha ei jente i hver havn?

– Ikke i hver eneste.

Mellom flukt og frihet

Rozentalis og Miezis søkte friheten, men havnet på et slitent høyfjellshotell i Oppland. De har begge omkring 200 reisedøgn i året. Foruten å spille individuelle turneringer, spiller de lagsjakk i fem-seks land hver. Tyskland og Frankrike har de mest lønnsomme ligaene for proffene.

– Vi har allerede for mange eksempler på at sjakkpartier avgjøres av lommeboka.

Hans Olav Lahlum, turneringsleder

Tre baltere spiller i øverste divisjon i Norge. I Sverige har utviklingen gått enda lenger, slik at Allsvenskan allerede er en semiprofesjonell liga med utenlandske stormestre på nær sagt alle lag. Til og med sjakkhjernene har falt for globaliseringens logikk.

Stormesterne lever i en pussig turnétilværelse. De er idrettsutøvere med en jordbærplukkers inntekt, stjerner i et omreisende sirkus uten penger. Sjakkeliten er en fallen adel. I Sovjetunionen levde stormesterne på statslønn, men den tid er over. En av grunnene er en massiv økning i antall toppspillere. For tyve år siden fantes det 100 stormestere i verden, i dag i overkant av 900. Historien har imidlertid vist at enhver adel klamrer seg til sine privilegier. ▶

MOT JUKS: Turneringsleder Hans Olav Lahlum kjemper hardt mot kampfiksing og er helt avhengig av å få troverdige stormestere til Gausdal.

SJAKK

- Norge har åtte stormestere. Best er 15 år gamle Magnus Carlsen.
- Norges Toppidrettsgymnas har en egen sjakklinje, med Simen Agdestein som trener, som dyrker fram norske toppspillere.
- Stormesterne har en egen fagforening, Association of Chess Professionals.
- Verdenseliten domineres av Russland og land fra tidligere Sovjetunionen.
- Mange stormestere har immigrert til vestlige land. I forrige sjakkolympiade stilte USA og Israel med lag der samtlige spillere snakket russisk.
- Den massive økningen i antall stormestre gjør at de økonomiske forholdene for profesjonelle sjakkspillere blir stadig vanskeligere.
- Spillernes arbeidsforhold blir ikke bedre av at verdenssjakkforbundet (Fide) splittes av indre uenighet og korrupsjon.
- Med unntak av Magnus Carlsen, er det ingen av de norske stormesterne som lever av å spille sjakk.

En georgisk stormester på vei til en turnering i Norge for noen år siden snerret forbannet til konduktøren som ba om billetten: «I'm a grandmaster! I'm a grandmaster!» Det er som kjent bare folkekonger som gidder å kjøpe billett.

Selv om vi er de eneste tilskuerne som har tatt turen til Gausdal denne dagen, sitter det ifølge arrangøren sjakkentusiaster fra 28 land og følger overføringen direkte på nettet. De underholdes av sjakkpartier som varer opp til sju timer. Det sier seg selv at denne delen av underholdningsindustrien ikke lokker til seg de største sponsorene.

I forhold til den såkalte tidsånden kan imidlertid sjakken forstås som en motkultur som hvisker energisk: *leve langsombeten!* Det har med fokus å gjøre, å kunne tenke på én ting av gangen. Lenge. Til du kjenner det i øyelokkene.

Etter en drøy ukes kamp ved sjakkbrettet, vinner den norske stormesteren Kjetil Lie turneringen i overlegen stil. Det gikk verre med våre baltiske venner. Miezis fikk femteplass og 200 euro, mens Rozentalis havnet langt nede på resultatlista. For ham ble dette en arbeidsuke uten lønn. Rozentalis drar hjem til Litauen, mens Miezis skal videre til Sveits for å kjempe om nye premiepotter.

– Jeg lever et hardt liv som omreisende sjakkspiller, nesten som en musiker. Derfor er det godt å spille i Gausdal et par ganger i året, med regelmessige måltider og lite alkohol. Jeg drikker mer vann i Gausdal enn jeg gjør hele resten av året!

– Jeg lever et hardt liv som omreisende sjakkspiller.

Normunds Miezis, gammel stormester

Selv om turneringsseieren uteble, er Miezis fornøyd med å ha ladet batteriene. Tilværelsens letthet har sin pris, og Gausdal er hans rekreasjonssted.

På vei nedover dalen kjører vi forbi flere hyttekomplekser, reist av østeuropeisk arbeidskraft. De lokkes av luselønninger, bygger landet og drar igjen. Rozentalis og Miezis er mer som en absurd parentes innenfor det moderne europeiske jobbmarkedet. Og de kommer garantert igjen for å kjempe om en neve euro. Miezis er tilbake allerede i november, som galei for Moss sjakkklubb. Lettheten er fremdeles utholdelig. ■

post@nytid.no